

**ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Інститут туризму**

Кафедра туризмознавства і краєзнавства

**Організація проведення
навчальної практики
студентів I курсу
спеціальності 6.140103«Туризм»
навчально-методичний посібник**

Івано-Франківськ – 2014

УДК 378.14:379.85:378.4
ББК 74.61
Ч-75

Остап'юк Н.І.

Організація проведення навчальної практики студентів I курсу спеціальності 6.140103 – «Туризм». Навчально-методичний посібник / автор-упорядник

Н.І. Остап'юк . – Івано-Франківськ: НАІР, 2014 –

УДК 378.14:379.85:378.4
ББК 74.61
Ч-75

Рецензенти:

Великочий В.С. – доктор історичних наук, професор кафедри туризмознавства і краєзнавства Інституту туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Чорна Л.В. – доцент кафедри туризмознавства і краєзнавства Інституту туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, кандидат педагогічних наук.

Затверджено Вченою радою Інституту туризму ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника»

Протокол № від _ _____ 2014 р.

Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника.
2014

ВСТУП

Складовою частиною навчального процесу у вищих навчальних закладах є практика, завдання якої полягає в набутті відповідного досвіду та адаптація до майбутньої діяльності, основними напрямками якої є організаційно-управлінське, адміністративно-господарська та інформаційно-аналітична.

Практика студентів відбувається у відповідності з «Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» від 8 квітня 1993р. №93 та Наказу міністерства освіти України від 7.12.1994р. «Про внесення змін до «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України».

Метою і змістом практики визначено оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії, формування у них, на базі одержаних у вищому навчальному закладі знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності.

Мета та завдання практики визначаються у відповідності до галузевого стандарту вищої освіти, освітньо-кваліфікаційною характеристикою, яка визначає:

- виробничі функції, типові завдання діяльності та уміння щодо їх вирішення;
- завдання соціальної діяльності та формування здатності вирішувати як виробничі так і соціальні проблеми.

Конкретні завдання практики визначаються в таких аспектах:

1 – студент повинен реалізувати на практиці теоретичні знання, які одержані під час навчання.

2 – студент повинен здійснити дослідницьку функцію як окреме завдання, мета якого збір та аналіз інформації про туристично-рекреаційний потенціал дестинації (адміністративна одиниця) .

4 – студент повинен продемонструвати свою здатність вирішувати проблеми та задачі соціальної діяльності.

РОЗДІЛ 1. НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В СФЕРІ ТУРИЗМУ

1.1. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Навчальна практика «Вступ до фаху» – це перша складова практичної підготовки студентів у процесі навчання. Вона виконує виховну, інформаційну та пропедевтичну функції.

Метою навчальної практики «Вступ до фаху» в Інституті туризму є ознайомлення студентів 1-го курсу зі змістом їх майбутньої професії, з характером та сферою професійної діяльності в галузі туризму, з особливостями практичної діяльності турпідприємств, з роллю фахівців туристичного обслуговування у формуванні результатів господарської діяльності підприємств туристичного бізнесу різних форм власності та організаційно правових форм господарювання, їх конкурентоспроможного статусу на внутрішньому ринку та іміджу національного туристичного продукту на світовому ринку туристичних послуг. Також формування навичок практичної діяльності в організації виїзних занять, засвоєння студентами передових сучасних методів, форм та видів туризму, які являються складовою умовою в організації туризму.

Значне місце в навчальній практиці приділялося: загальним питанням галузевого стандарту вищої освіти в Україні; особливостям організації та змісту освітньо-професійної програми підготовки фахівців з туристичного обслуговування на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях у ВНЗ; сутності навчального плану щодо підготовки бакалавра з туризму; організації виховної роботи у ВНЗ; спрямованої на формування національної свідомості та гідності громадянина України; підвищенню рівня загальної культури; створенню умов для розкриття та розвитку талантів, особистості.

Окрім цього студенти мають можливість «приміряти» свою майбутню професію на собі. Екскурсії по території Івано-Франківської області не тільки дозволяють на власні очі побачити природні, історичні, соціально-культурні об'єкти, про яких їм розказували на парах, а й стають наглядним прикладом того, як працює весь складний механізм під назвою «туристичний бізнес», які сильні та слабкі місця даної галузі, проблеми та перспективи розвитку туризму в області.

Після оформлення звіту студенти набувають та поглиблюють свої знання щодо ресурсного потенціалу Івано-Франківської області та його використання в туризмі, досліджують місце історії краю, об'єктів матеріальної та нематеріальної спадщини як ресурсів для диверсифікації регіонального туристичного продукту та інтенсифікації туристичної діяльності. Вчать прогнозувати тенденції розвитку туризму та стають учасниками туристичного ринку.

Таким чином, головні завдання навчальної практики «Вступ до фаху»:

- прищепити любов до майбутньої професії;
- визначити місце та роль фахівця туристичного обслуговування в

розвитку ринку туристичних послуг, господарській і фінансово-економічній діяльності підприємства;

- ознайомити з професійними вимогами до фахівця, необхідними практичними вміннями та навичками;
- ознайомити зі сферою майбутньої професійної діяльності, переліком основних типів і категорій підприємств, які обслуговують подорожан та місцеве населення;
- довести до відома перелік посад, що може обіймати бакалавр з туризму в підприємствах туристичної індустрії;
- ознайомити із загальними питаннями галузевого стандарту вищої освіти в Україні та організаційно-методичним підґрунтям навчання у ВНЗ;
- ознайомити зі змістом навчального плану за професійним спрямуванням «Туризм», структурою, послідовністю і взаємозв'язком між дисциплінами нормативного циклу, дисциплінами професійного спрямування та спеціальними дисциплінами, які формують фахівця;
- вказати види, місце, зміст і терміни навчальної та комплексної бакалаврської практик у забезпеченні ґрунтовних практичних умінь і навичок у підготовці фахівця;
- ознайомити з особливостями організації навчальної, науково-дослідної, самостійної і виховної роботи в ВНЗ, на факультеті, на випусковій кафедрі;
- охарактеризувати новітні інноваційні і комп'ютерні технології, методи активізації навчання під час проведення лекційних, семінарських занять, практикумів, поточного і підсумкового контролю знань, державної діагностики якості підготовки студентів.

Досягнення мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- ознайомити студентів з визначними регіональними туристичними центрами, маршрутами та ресурсами Івано-Франківської області;
- обґрунтувати схеми класифікації туристичних ресурсів;
- розвивати навички аналізу туристичних ресурсів задля ефективного їх використання в майбутній професійній діяльності;
- забезпечити загально екологічну підготовку безпечної практичної підприємницької діяльності в туристичному сервісі в сучасних ринкових умовах;
- показати роль транспорту в туристичному обслуговуванні, його вплив на оточуюче обслуговування;
- розкрити зміст системи управління природоохоронною діяльністю в Україні, регіоні.

У результаті проходження практики студенти повинні **знати**:

- принципи класифікації туристичних ресурсів та сам ресурсний потенціал Івано-Франківської області (загалом та за окремими адміністративними одиницями);
- складові ресурсно-рекреаційного поля Прикарпаття;
- біографії DESTИНАЦІЙ та походження їх назв,
- візуальний стиль та айдентіку;

культуру та місцевий колорит;
обряди , вірування та інше;
основні проблеми освоєння туристичних ресурсів, розвитку туризму у регіоні;

Вміти:

скласти паспорт території;

- збирати і в подальшому зіставляти/використовувати рекламно-інформаційні матеріали, довідкову літературу для вивчення туристичної сфери регіону;
  - опрацьовувати та узагальнювати фактичний матеріал, проводити самостійні дослідження;
  - аналізувати функціональну структуру туристичних ресурсів;
  - класифікувати туристичні ресурси Івано-Франківської області;
  - проводити ресурсно-рекреаційне районування Прикарпаття;
- використовувати специфічні властивості природного середовища, історичні, соціально-культурні об'єкти, які є предметами зацікавлення туристів та стимулюють їх до подорожі, здатні задовольнити їхні потреби у відновленні та розвитку фізичних, емоційних та інтелектуальних сил;
- розробляти картографічні моделі складових ресурсно-рекреаційного поля Прикарпаття;
  - орієнтуватись в ключових моментах глобальних, загальнодержавних і регіональних екологічних проблем сучасності і їх взаємозв'язку із соціально-економічними кризами;
  - організовувати різні види етнотуристичної діяльності на природоохоронних територіях регіону, населеного пункту, місцевості.

Набути навичок:

- проведення досліджень;
- збору краєзнавчого туристичного матеріалу;
- узагальнення зібраної інформації;
- диференціації профілю туристичної спеціалізації туристичних центрів, районів;
- визначення оптимального перспективного використання туристичних ресурсів;
- підготовки порівняльної характеристики специфіки впливу різних видів транспорту на довкілля та рекомендацій-заходів щодо попередження їх негативних впливів на біосферу Землі.

1.2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Курс	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної практики
Рік підготовки: 1 Семестр: 1 Кількість тижнів: 1 Загальна кількість годин: 54	Галузь знань 1401 “Сфера обслуговування” Напрямок підготовки 6.140103 “Туризм”, бакалавр	Настановча конференція: 4 год. Експерсії : перша за маршрутом (Івано-Франківськ – “Буковель” – Манява – Івано-Франківськ): 12год; друга за маршрутом (Івано-Франківськ – Коломия – Косів – Івано-Франківськ): 12 год; Самостійна робота: 12 год. Підсумкова конференція (захист звітів) : 8 год.

1.3. ПЕРЕЛІК ВИДІВ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

День перший : участь студентів у роботі настановчої конференції на тему “Вступ до фаху”, ознайомлення з переліком завдань та звітною документацією практики. Самостійна робота студентів над виконанням практичних завдань. Робота з літературою, інтернет-ресурсами, довідковою інформацією.

День другий : екскурсія за маршрутом Івано-Франківськ – “Буковель” – Манява – Івано-Франківськ.

Самостійна робота студентів.

День третій : екскурсія за маршрутом Івано-Франківськ – Коломия – Косів – Івано-Франківськ .

Самостійна робота студентів.

День четвертий: дослідження туристично-рекреаційних ресурсів Івано-Франківської області.

Студенти описують адміністративну одиницю Івано-Франківської області згідно списку (об’єкт вивчення відповідає порядковому номеру

студента в журналі академічної групи), вивчають основні складові туристично-рекреаційних ресурсів, що використовуються в туристичній діяльності, вносять свої пропозиції щодо диференціації та диверсифікації туристичних продуктів області; заповнюють щоденник та оформляють звітну документацію практики, підводять підсумки.

Завдання практики:

1. Охарактеризувати об'єкти і явища природного, природно-антропогенного, соціального походження, що впливають на територіальну організацію туристичного ринку області, його структуру та основні профілі цільових сегментів.
2. Скласти ресурсно-рекреаційний паспорт району Івано-Франківської області за таким планом: час утворення; доменне ім'я; геополітичне положення; поверхня (особливості рельєфу); клімат; забезпеченість рекреаційно-туристичними ресурсами; унікальні ландшафти та природні об'єкти; тип архітектурно-історичних РТР; найвизначніші об'єкти; види туризму; туристський цикл; екологічний стан території; створені тур. продукти, турмаршрути.
3. Написати "біографію" дестинації (стислий короткий опис знакових історичних подій).
4. Дослідити походження назви дестинації (району).
5. Визначити візуальний стиль, айдентику території.
6. Вивчити культуру краю (народна культура і побут, ремесла, культури і вірування).
7. Дослідити місцевий колорит (діалект, кухня, обряди, звичаї, фольклор).
8. Описати життєвий шлях відомих уродженців (особистостей).
9. Охарактеризувати суспільно-історичні ресурси території (музеї) за наступним планом: назва об'єкта, населений пункт, де він розташовується; тип споруди (громадська, військова, культова архітектура, скульптурні пам'ятники; час створення, реконструкції, реставрації; зміст експозиції; перелік експонатів: речових (знарядь праці, зброї, вбрання, предметів побуту), писемних (рукописи, документи, листування), нумізматичні (колекція монет і паперових грошових знаків, орденів, медалей), художні (твори живопису, графіки, іконопису, декоративно-ужиткового мистецтва, предмети народної творчості : різьблення, гончарства, килимарства, вишивки, ковальства), меморіальні (предмети і матеріали, пов'язані з життям і діяльністю видатних людей), природничо-історичні (зразки порід і матеріалів, колекції кісток вимерлих тварин, чучела рідкісних видів живих організмів), науково-технічні (інструменти, устаткування, механізми).
10. Внести свої пропозиції щодо можливостей диверсифікації туристичних продуктів території (району).

1.4. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів є важливим елементом як успішного закріплення вивченого матеріалу, так і формування вмій та навичок роботи з літературою, Інтернет-ресурсами, довідковою інформацією у вільний від обов'язкової практичної діяльності час.

Основними видами самостійної роботи запропонованої студентам є: опрацювання інформації з літератури, рекомендованої для вивчення; систематизація та аналіз отриманої інформації; ведення щоденника навчальної практики; складання індивідуального плану роботи студента під час навчальної практики; підготовка звіту про проходження практики; виконання завдань передбачених програмою практики.

Завдання на самостійну роботу студентів

Розкрити ресурсний потенціал дистионації;

Визначити забезпеченість рекреаційно-туристичними ресурсами досліджуваної території (конкретного району області;

Дослідити ресурсну цінність суспільно-історичних ресурсів району. Для прикладу у Верховинському районі на основі “Літературно-меморіального музею Івана-Франка”, Коломийського – музею “Писанка” чи музею “Народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського” і т.д. та подати це у формі короткого рекламного повідомлення (у формі презентації).

Презентувати свої враження від екскурсій.

За результатом проведення практики студенти оформляють звіт і захищають його на кафедрі “Туризмознавства і краєзнавства”.

1.5. ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ.

Звітна документація студента про проходження навчальної практики складається з:

- ✚ індивідуального плану роботи студента;
- ✚ щоденника навчальної практики студента;
- ✚ звіту про проходження практики.

Індивідуальний план роботи студента складається за такою формою:

№	Найменування виду роботи	К-ть днів	К-ть годин	Відмінка керівника практики про виконання

Щоденник навчальної практики студента відображає його щоденну роботу та має наступний вигляд:

Дата	Зміст практичної роботи	Кількість годин	Відмінка керівника практики про виконання
------	-------------------------	-----------------	---

Звіт про практику є основним документом для зарахування практики. Він повинен містити конкретний опис роботи, особисто виконаної студентом. Форма представлення звіту не є довільною, а чітко окресленою відповідно до вимог та плану, поданих у даному пункті розділу. В звіті мають бути відображені результати виконання всіх індивідуальних завдань, отриманих під час проходження практики.

Звіт про проходження практики подається в обсязі не менше 30 сторінок машинного тексту. Набір тексту звіту здійснюється у форматі Microsoft Word шрифтом № 14 (Times New Roman) на папері формату А-4; поля: верхнє, нижнє та праве – 2см, ліве – 3 см.; інтервал – 1,5 см.; абзац – 1,25 см. Номерація сторінок починається з третьої сторінки (вступ) у правому верхньому куті. Кожний розділ з нової сторінки.

Дотримання вимог до технічного оформлення звіту є надзвичайно важливим і враховується при зарахуванні навчальної практики та її оцінюванні.

ВИМОГИ ДО ЗВІТУ

По закінченні практики студенти оформляють звіт, зміст якого складається із наступних питань(окремих розділів): вступу; паспорта території (адміністративної одиниці області); «біографії» дестинації; «неймінгу» (походження назви); візуального стилю, айдентики; культури, звичаїв, традицій та обрядів; місцевого колорит (так званої «родзинки», специфічної ознаки); життєвого шляху відомих людей краю; характеристики суспільно-історичних ресурсів території; висновків; додатків; списку використаних джерел.

У вступі обґрунтовується актуальність проблеми туристичних ресурсів для розвитку туризму в регіоні (районі), визначаються предмет та об'єкти практики, основна мета та завдання.

Основний текст (наповнення вище перелічених розділів) є своєрідним аудитом туристичного потенціалу певної дестинації (адміністративної одиниці області), провівши який студент зможе володіти, а потім і використовувати у своїй подальшій трудовій діяльності. В ньому студент повинен відкрити та вивчити наступні питання: складові ресурсно-рекреаційного поля території; неймінг та біографії дестинації, її візуальний стиль та айдентика; культуру та місцевий колорит обряди, вірування та інше, фольклор, архітектуру, специфіку мовлення (говірки); життєвий шлях

відомих людей краю, показати його минуле та сучасність, охарактеризувати суспільно-історичні ресурси території.

Висновки – це результат проведеної роботи над реалізацією завдань навчальної практики. Тут конкретизуються набуті знання, вміння та навички.

Додатки. Тут подаються фотографії, буклети, квитки з музеїв, карти схеми, рисунки об'єктів, що формують туристичний потенціал краю й доповнюють факти, висвітлені в розділах звіту.

Бібліографія подається в кінці звіту після слів «Список використаних джерел» у алфавітному порядку й оформляється відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог (Додаток А).

КОНТРОЛЬ ЗА ПРОХОДЖЕННЯМ ПРАКТИКИ

Контроль за роботою студентів під час навчальної практики здійснює керівник практики від кафедри, завідувач кафедри, яка забезпечує її проведення, або керівник практики від інституту.

При виставленні студенту диференційованої оцінки враховується рівень теоретичної підготовки, якість виконання завдань практики, дисциплінованість, якість оформлення документації та час її подання.

ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ

Підсумки навчальної практики підводяться керівниками практик і обговорюються на засіданні кафедри, яка її забезпечує.

Критерії оцінювання практик:

№	Вид контролю	Бали
1.	Виконання завдань практики (звіт)	50
2.	Оформлення звіту	20
3.	Виступ з доповіддю на захисті практики	10
4.	Презентація результатів	10
5.	Відповіді на запитання	10

Загальна сума балів дорівнює 100 балів. Згідно набраної суми балів виставляється оцінка у системі згідно таблиці:

Бал	ECTS	Оцінка
90-100	A	5 відмінно
81-89	B	4 добре
71-80	C	4 добре
61-70	D	3 задовільно
51-60	E	3 задовільно
1-50	FX	незадовільно, можна перездати

ЗРАЗКИ ОФОРМЛЕННЯ ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

1. Титульний лист звіту :

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Інститут туризму
Кафедра туризмознавства і краєзнавства

Звіт про проходження навчальної практики

Виконала: студентка І курсу, групи Т-11
напряму підготовки 140103 «Туризм»
Устенко Людмила Орестівна
(прізвище та ініціали)

Керівник: к. е. н., викладач Остап'юк Н. І.
(прізвище та ініціали)

2. Індивідуальний план роботи студента

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Інститут туризму
Кафедра туризмознавства і краєзнавства

Індивідуальний план навчальної практики

Виконала: студентка І курсу, групи Т-11
напряму підготовки 140103 «Туризм»
Устенко Людмила Орестівна
(прізвище та ініціали)

Керівник к.е.н., викладач Остап'юк Н.І.
(прізвище та ініціали)

Термін практики 13.10.2014 – 17.10.2014

№	Найменування виду роботи	К-ть днів	К-ть годин	Відмінка керівника практики про виконання
1.	Настановча конференція «Вступ до фаху»	1	6	
	Самостійна робота		6	
2	Екскурсія за маршрутом Івано-Франківськ –«Буковель» – Манява – Івано-Франківськ.	1	10	
	Самостійна робота		2	
3	Екскурсія за маршрутом Івано-Франківськ – Коломия – Косів – Івано-Франківськ	1	8	
	Самостійна робота		4	
4	Самостійна робота	1	6	
	Оформлення звітної документації. Підведення підсумків		6	
5	Захист практики	1	6	
Всього		5	54	

3.Щоденник навчальної практики

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Інститут туризму
Кафедра туризмознавства і краєзнавства

Щоденник навчальної практики

Виконала: студентка I курсу, групи Т-11
напряму підготовки 140103 «Туризм»

Устенко Людмила Орестівна
(прізвище та ініціали)

Керівник к.е.н., викладач Остап'юк Н.І.
(прізвище та ініціали)

Дата	Зміст практичної роботи	Кількість годин	Відмінка керівника практики про виконання
13.10.14	<p>Прослухав лекційний курс на тему “Вступ до фаху”.</p> <p>Пошук інформації до звіту.</p> <p>Самостійно опрацював Інтернет-ресурси та літературу про район Івано-Франківської області.</p>	6 6	
14.10.14	<p>Екскурсія за маршрутом Івано-Франківськ –“Буковель” – Манява – Івано-Франківськ.</p> <p>Розробка паспорта дестинації (район), вивчив місцевий діалект.</p>	10 2	
15.10.14	<p>Екскурсія за маршрутом Івано-Франківськ – Коломия – Косів – Івано-Франківськ .</p> <p>Дослідив походження назви дестинації, описав історичні події, побут та культуру краю</p>	8 4	
16.10.14	<p>Оформив звітну документацію.</p> <p>Робив висновки щодо розвитку туризму в районі, його диверсифікація за допомогою об’єктів історії, матеріальної та нематеріальної спадщини.</p>	12	
17.10.14	Захист практики	6	

4. Звіт

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПАСПОРТ ТЕРИТОРІЇ.....	5
РОЗДІЛ 2. «БІОГРАФІЯ» ДИСТИНАЦІЇ.....	8
РОЗДІЛ 3 ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ.....	15
РОЗДІЛ 4.ВІЗУАЛЬНИЙ СТИЛЬ, АЙДЕНТИКА ТЕРИТОРІЇ.....	20
РОЗДІЛ 5.КУЛЬТУРА КРАЮ.....	25
РОЗДІЛ 6. МІСЦЕВИЙ КОЛОРИТ.....	28
РОЗДІЛ 7. ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ВІДОМИХ УРОДЖЕНЦІВ КРАЮ...	30
РОЗДІЛ 8. ХАРАКТЕРИСТИКА СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНИХ РЕСУРСІВТЕРИТОРІЇ.....	38
ВИСНОВКИ.....	40
ДОДАТКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

РОЗДІЛ 1. ПАСПОРТ ТЕРИТОРІЇ

Івано-Франківська область розташована на заході України; на північному заході межує з Львівською, на північному сході – з Тернопільською, на південному сході – з Чернівецькою, на південному заході – із Закарпатською областями. На півдні має спільний кордон з Румунією. Область утворена 4 грудня 1939 р., до 1962 мала назву Станіславська.

Обласний центр – місто Івано-Франківськ.

На території Івано-Франківщини проживають етнічні групи гуцулів і бойків.

Ландшафт характеризується великим розмаїттям. Значна частина області лежить у межах фізико-географічної зони Карпат, крайня південно-східна частина – в лісостеповій зоні. За характером рельєфу Івано-Франківська область поділяється на три частини. На півночі – Подільська височина (до 430 м). Уздовж правобережжя Дністра простягається Передкарпатське низькогір'я (Покутське низькогір'я, Войнилівська та Прилуквинська височини, Бистрицька, Калуська та Рожнятівська улоговини, Майданське низькогір'я та ін.). Майже половину території області займають Карпати. Поперечними та поздовжніми долинами вони розділені на гірські масиви й пасма південно-східного простягання – Горгани (г. Сивуля, 1818 м) й Покутсько-Буковинські Карпати. На півдні області – Гринявські гори, Чивчинські гори та Чорногірський хребет, де знаходиться найвища точка України – гора Говерла (2061 м).

Клімат області помірно-континентальний. У рівнинній її частині (Передкарпаття, Подільська височина) зима м'яка, літо тепле, середня температура січня -5° , липня $+19^{\circ}$. Період з температурою понад $+10^{\circ}$ становить 155-170 днів, безморозний період – 150-155 днів. У горах клімат значно суворіший – зі збільшенням висоти температура знижується. Зміна температури на 100 м висоти в середньому становить $-0,5^{\circ}$. Сніговий покрив у горах триває з початку листопада до травня, товщина його з висоти понад 650 м перевищує 60 см. Серед несприятливих кліматичних явищ – зливи, град, заметілі, ожеледь, тумани, заморозки. Збираючись у поїздку в гори, обов'язково враховуйте різницю в кліматі – теплий одяг та взуття може знадобитися навіть влітку.

Територією області течуть 8586 річок. Вони належать до басейнів Дністра і Пруту. Притоки Дністра в межах області: Свіча, Лімниця, Луква, Бистриця – праві; Свір, Гнила Липа – ліві. Притоки Пруту: Черемош, Рибниця, Пістинька, Лючка – праві; Турка, Чорнява, Белелуя – ліві. Ріки в значній частині швидкоплинні, утворюють каскади й водоспади, що є цінним для водного туризму. Озер мало, серед гірських – Бребенескул, Лебедине, Несамовите.

Івано-Франківська область – одна з найбагатших на ліси в Україні. На рівнині і в передгір'ї вони становлять 30% території (переважають граб, дуб,

бук), на схилах Карпат — 60% (на висоті 800-1000м – бук, ялина або смерека (діалект), ялиця біла; до 1500 м — ялина, ялиця, кедрова та гірська сосна). На висотах понад 1500 м починаються субальпійські луки (полонини).

Прикарпаття – край природних заповідників. Всього на території області 438 заповідних територій та об'єктів загальною площею 186,5 тис. га. Частина гірської території площею 503 км² виділена в Карпатський національний природний парк. Він охоплює верхів'я річок Пруту та Чорного Черемошу з горою Говерлою – природні комплекси Чорногори та Горган. Завдання парку – сприяти збереженню ландшафтів, рослинного і тваринного світу, створювати відповідні умови для відпочинку та туризму, для ознайомлення з природними багатствами, культурними й історичними пам'ятками.

На Івано-Франківщині є можливості для багатьох видів туризму: культурно-історичного (міста Галич, Рогатин, Коломия, Івано-Франківськ), патріотичного (тури місцями бойової слави УПА, музеї, бункери), сільського зеленого, гірськолижного, кінного, водного, пригодницького тощо. Останнім часом з'явилося декілька туристичних інформаційних пунктів у містах: Івано-Франківськ, Галич, Яремче, Верховина.

До природних рекреаційних ресурсів області належать: сприятливий клімат, мінеральні води та лікувальні торфові грязі. Серед курортів – низькогірні Татарів, Яремче і Микуличин Яремчанської міськради, Мислівка і Новий Мізунь Долинського району, Шешори Косівського району, високогірні Ворохта і Яблуниця Яремчанської міськради і бальнео-грязевий передгірний курорт Черче Рогатинського району.

Мінеральні води: у гірській частині – хлоридно-натрієві (Верховинський та Рожнятівський райони), вздовж Чорного Черемошу – вуглецеві невисокої мінералізації, біля село Шешори – вода типу «Нафтуся»; у Передкарпатті – хлоридно-натрієві та кальціє-натрієві (Долина, Калуш, Старуня, Космач, Косів); на рівнинній частині – йодо-бромні малої мінералізації та сульфідні (Більшівці, Коршів, Городенка, Черче). Родовища торфових лікувальних грязей знаходяться у Городенківському, Рогатинському та Долинському районах.

На Івано-Франківщині також розташований найвідоміший український гірськолижний курорт Буковель.

РОЗДІЛ 2. «БІОГРАФІЯ» ДИСТИНАЦІЇ

Івано-Франківськ (Станіславів до 1939 р. Станіслав до 1962 р.) – королівське вільне місто, що розкинулось у межиріччі двох Бистриць – Солотвинської і Надвірнянської у передгір'ї мальовничих Карпат, у самому серці Галичини неподалік древнього Галича – столиці Королівства Галичини та Володимирії.

Місто виникло наприкінці 17 ст. – досить пізно в порівнянні з іншими українськими містами, в непростий час в історії української держави.

В цей час Галичина, перебуваючи у складі Литовсько-Польської держави і межуючи з Угорщиною, Бессарабією, Семигородям та Російською імперією, перетворюється на арену військових подій. Татарські навали, збройні набіги турків, постійний перерозподіл кордонів між сусідніми державами, боротьба за право володіти Галичиною стають причиною занепаду багатьох славних галицьких міст, міграції населення. Ховаючись від чужинців, люди цілими сім'ями, поселеннями переходять на нові місця.

У 1662 році на місці с. Заболоття в межиріччі двох Бистриць виникає фортеця, збудована хоробрими ратниками за кошти власника цих земель А. Потоцького. Будівництво міцної фортеці у голландському стилі у формі шестикутника з шістьма бастіонами на кутах здійснювалося під керівництвом французького інженера-фортифікатора Француа Корасінні з м. Авіньйону. Засновниками нового міста стали місцеві жителі краю, яких притягувала до себе фортеця, що служила захистом від численних ворогів.

Підприємливий власник, київський воєвода Андрій Потоцький, що походив з багатой української родини Потоцьких, не упустив можливості скористатися всіма перевагами новозбудованого міста-фортеці. Вже в перші роки свого існування місто забезпечило розвиток господарства, ремесла, стало оборонним пунктом на перехресті важливих торгових шляхів, пристанищем багатих купців та відважних лицарів. Щедро фінансуючи будівництво міста, А. Потоцький побажав назвати його іменем свого первістка і одинака Станіслава. Доля його сина склалась трагічно – у 1683 р. він загинув в бою з турками під час облоги Відня.

Офіційно місто Станіславів веде своє літочислення від 7 травня 1662 року, коли цивільне поселення і фортеця отримали магдебурзьке право, що дозволило трьом громадам (українсько-польській, єврейській та вірменській) створювати свої органи самоуправління, тобто засновувати самостійні управи, обирати війта, суд, раду. Крім того, привілей надавав можливість вільного віросповідання для кожної громади та давав право на заснування цехів і ремісничих спілок.

Від самого свого початку місто заклало основи мирного співіснування різних за віросповіданням та національними ознаками громад, гарантувало права та свободу кожному.

Отож, Станіславів заснований не на прославу королів чи вельмож, не для підпори інтересів тимчасових союзників, але як твердиня для захисту

людей, які дістали можливість спільно господарювати, боронитися і творити нову культуру.

До 1668 року остаточно сформувалося розселення різких громад на території фортеці: українці та поляки мешкали у північно-східній частині, вірмени – у південній, євреї – у західній. Згідно з першим переписом населення наприкінці 17 ст. у місті проживало 146 родин: 62 – українські, 50 – вірменських, 25 – єврейських, 9 – польських.

Першими спорудами у місті стали церкви (греко-католицькі, вірменська та латинська, єврейська божниця), збудовані коштом власників міста.

До 1676 р. завершилося будівництво кам'яної ратуші під керівництвом італійського архітектора п. Беное у стилі пізнього Ренесансу. Ратуша як найвищий в межах фортеці пункт служила ще й стратегічним цілям: з неї успішно велися спостереження за переміщенням ворожих військ. Ратуша, збудована в самій середині ринку у формі хреста, висотою дев'ять поверхів, з вежею округлої правильної форми і куполом, мала спочатку на верхівці залізне зображення святого Михайла, який перемагає диявола в подібі змія. На рівні п'ятого поверху знаходився годинник з чотирма циферблатами, а під ними – помешкання сурмача і галерея, з якої оголошувалися години і сигнали про пожежу чи небезпеку.

Перші описи міста та історичні відомості про нього у 1672 році подав мандрівник Ульріх Фон Вердум. У своєму “Щоденнику” він записав: “Місто лежить на цілком рівній площині, де було руське село Заболоття, що зараз стало одним з його передмість. З інших трьох сторін місто оточене озерами та болотами”.

Поселення та фортеця стали значним військовим осередком. Фортеця вражала сучасників своїм укріпленням. В її арсеналі було від 120 до 200 чавунних гармат. Хороша оборонна здатність Станиславова сприяла розвиткові господарства, ремесел і торгівлі. Привілеї для цехів притягували до міста багатьох людей, що займалися різним ремеслом і розвивали його. Місто швидко розвивається і перетворюється на центр торгівлі. Тут відбуваються численні ярмарки. Вірменські купці стали торговими посередниками між Південно-Східними та Західними країнами. Кожна громада вносила свій внесок в справу розбудови та розвитку свого міста.

Швидкий розвиток міста зумовив появу в Станиславові школи вищого типу, яка відповідала найкращим на той час європейським зразкам. Таку школу заснував власник міста А. Потоцький. Для цього в 1669 р. він реорганізував місцевий парохіяльний собор в колегіату і спеціальним фундаційним актом визначив утримання майбутньої академії і вчителів.

Вже протягом перших років свого існування Станиславів перетворюється на домінуючий населений пункт в Галичині, стає взірцем для інших міст та предметом подиву іноземців. Так, у 1687 р. французький мандрівник Франсуа Пауліно д'Алерац, відвідавши місто, писав: “Найбільшим і найгарнішим містом зі всіх (міст) є Станиславів, розміщений серед гарної рівнини, на дві милі від Дністра та забезпечений великим валом, висипаним на новий спосіб... Ринок, будинки, мешканці і арсенал виділяють Станиславів понад всі інші міста Русі...”

Своє перше бойове хрещення Станиславівська фортеця отримала в 1665 р., а наступне – в 1676 р., коли турецька армія під проводом султана Ібрагім-Баші обложила місто і спалила його східну і південну околиці. Однак фортеця вистояла.

У 1706-1707 рр. владу у місті перебрав українські козаки. Після смерті А. Потоцького власником міста став його спадкоємець Йосиф Потоцький, що був прихильником українського гетьмана Івана Мазепи і підтримав його у Північній війні проти російського царя. Після поразки об'єднаних українсько-шведських військ під Полтавою в 1709 р., Й. Потоцький разом зі своїм військом та козаками Мазепи опиняється у Бендерах.

По смерті Мазепи гетьманом України було обрано Пилиш Орлика, автора першої української Конституції. В 1711 році Й. Потоцький разом з гетьманом П. Орликом бере участь у поході на Правобережну Україну. Однак їхнє військо зазнало поразки. На запрошення Й.Потоцького в Станиславові деякий час проживала дружина П. Орлика із синами, а сам гетьман кілька разів провідував їх.

В 1712 році місто потерпіло від чергової інвазії – нападу саксонсько-польських військ під проводом Адама Сенявського. Мешканці міста протягом двох тижнів мужньо давали відсіч ворогам, однак фортеця не встояла – місто було пограбовано, частково спалено, взято багато заручників заради викупу.

В 1730 році на долю міста випало ще одне нещастя: страшна пошесть – чума – забрала життя багатьох його мешканців.

В 1736 році Й. Потоцький після доволі напружених стосунків з польським королем Августом II укладає мирну угоду, отримує булаву і титул великого коронного гетьмана. В місті встановлюється на деякий час мир та спокій, місто відбудовується, відновлюється міське життя.

З 1764 року знову розпочинається чергова хвиля невдач. Місто оточують російські війська, бомбардують фортецю і беруть її приступом. В 1768 році росіяни вдруге штурмують місто і руйнують його. Більшість вірменських купців на запрошення Австрійського уряду виїжджає в Угорщину.

В 1770 р. знову спалахує епідемія чуми. Четверта частина мешканців міста загинула, багато хто оселився в навколишніх селах.

Все це призвело до майже повного занепаду міста. Саме місто було зруйноване, на його мешканців накладалися податки та контрибуції.

В 1772 році Галичина переходить під Австрійську юрисдикцію, в Станиславові встановлюється австрійська влада і австрійські порядки. Місто стає окружним центром, а міський магістрат підпорядковується владі окружного управління. З приходом австрійських чиновників та урядовців життя у місті докорінно змінилося. Австрійський уряд, викупивши місто з власності Потоцьких, проголошує його вільним королівським містом і приймає рішення про знищення фортечних мурів та валів.

Розпочалося знесення фортеці, розбиралися укріплення, зносилися мури, розрівнювалися вали. Фортечний матеріал йшов на бруківку старих і нових вулиць. Станиславівська фортеця припиняє своє існування.

Міська ратуша переходить в розпорядження австрійських стрільців. Тут розмістилася в'язниця, військові склади. В місті встановився австрійський гарнізон.

В 1782 році Австрійський монарх Йосиф II скасовує всі монастирі, які не займаються добродійними справами – не організують шкіл, лікарень чи не захищають бідних. У місті припинили своє існування єзуїтський і тринітарський монастирі. А вже наступного року Йосиф II особисто відвідує місто.

В 1786 році організовано новий міський магістрат. За патентом Віденської столичної канцелярії розпочали свою діяльність судові чиновники, які спільно з бургомістром і радниками склали міський уряд.

Великі зміни відбулися і в царині освіти. За наказом імператриці Марії Терези у місті було відкрито парохіяльні школи з українською та німецькою мовами навчання (1774 р.), гімназію з латинською, а пізніше з німецькою мовами навчання (1784 р), жіночу гімназію (1897 р.), а також нормальну єврейську школу.

За особистими сприяннями імператриці майбутні українські греко-католицькі священники мали змогу навчатися у Віденській духовній семінарії, а також при парохії св. Варвари, а згодом (з 1814 р.) у Львівській духовній семінарії.

Політичні зміни відіграли загалом позитивну роль у розвитку міста. Місто позбулося загрози військового знищення, мешканці зазнали нарешті спокою. Кількість жителів значно зростає. До Станиславова прибувають люди різних національностей. Розвивається економіка і господарство міста.

На початку ХІХ ст. основні частини фортець було ліквідовано, залишилися лише невеликі фрагменти укріплень, що не перешкоджали розбудові міста.

Станиславів отримав великі можливості територіального розвитку. Починає відчуватися архітектурна гармонія – передмістя дістали змогу поєднатися з відокремленим до цього часу центром. Описи тогочасного міста подає книга “Географія Галіції і Лодомерії”: “місто має гарні будинки, високі кам'яниці, широкі бруковані вулиці, багаті крамниці та гарні фабрики”.

У 1820 р. відбулася зміна міського керівництва. Владу перейняв новий староста Крагтер. Його наполеглива праця, як і праця його наступника Мільбахера, сприяла відновленню та розквітові міста. Крагтер рішуче взявся за впорядкування міста: у районі ринку знесено всі старі та дерев'яні будинки, на вулицях викладено бруківку та запроваджено стале освітлення, змодернізовано та розширено каналізацію, поліпшено умови безпеки у місті шляхом організації поліції та пожежної охорони. За 20 років місто повністю оновлюється. Чистий центр, вибруковані та освітлені вулиці, відреставровані культові споруди, нові сучасні приватні будинки, гарні компактні передмістя, що потопають у зелені садків та городів, – все це давало підставу вважати Станиславів одним з найкрасивіших міст в Галичині.

В 1823 р. в місті почала діяти перша книгарня, при якій функціонувала невелика читальня для обслуговування мешканців міста та околиць.

В 1827 р. відкрито перший громадський сквер (нині Вічевий майдан), названий Кратерівкою на честь ініціатора – старости міста Ф. Краттера.

Революційні події 1848 р. у Європі сколихнули громадськість Станиславова до активної політичної діяльності і спричинили до певних протистоянь між окремими громадами, а передусім українською та польською. Українці створили Окружну Раду, філію Головної Руської Ради у Львові, чини якої на чисельних зібраннях пояснювали конституцію, говорили про мету і засоби культурно-освітньої праці. Поляки організували так звану Польську Раду Народову – філію Львівської Ради, що займала відверто сепаратистські позиції у місті, збурювала громадськість до непокори, переправляла своїх представників і активно підтримувала повстання проти Австрійської державної системи в Угорщині. На противагу полякам українці організувалися в напіввійськові відділи, завданням яких було спинення натиску угорських повстанців на Галичину та запобігання їх об'єднанню з повсталими загонами поляків. Ці народні ополчення дістали назву “руські стрільці”. На чолі їх стояв хорунжий Родакевич. Ополченці мужньо захищали місто і, незважаючи на те, що були невдовзі розформовані, стали праобразом майбутньої Української Галицької Армії.

Австрійський уряд проголосив виборчу ординацію, у відповідь на що до Австрійського парламенту було обрано 37 представників української громади. Таке широке представництво у Відні спричинило активізацію політичного, господарського і культурного розвитку Станиславова.

В 1855 році згідно з новим імператорським указом скасована попередня система міського уряду. Відтепер Станиславів входить до I класу міст з річним прибутком більш як 20 тис. корон. Місто отримало широкий простір для самоврядування у справах економіки і культури шляхом утворення міського представництва, до якого входили обрані на виборах 36 радників та бургомістр. Бургомістра вибирали з-поміж радників. Головним його обов'язком було загальне керівництво представництвом та виконавчим органом міської влади — магістратом. Співвідношення кількості радників (до 1914 р.) розділено між громадами міста так: на 36 радників припадало 18 представників християнських громад і 18 представників юдейської громади. Першим незалежним бургомістром став Антоні Суханяк.

Спорудження залізниці Львів-Чернівці (перший потяг прибув до міста у 1866 році), відкриття першої міської ошадної каси (1860 р.), заснування дирекції залізничної колії та організація значної кількості урядових установ стали причиною швидкого розвитку міського життя. Станиславів перетворюється на важливий господарський осередок. Тут виникають центри сільського господарства, деревообробної та нафтової промисловості, об'єднані великою кількістю банківських закладів.

Найвідомішими на той час стають фабрика пива (найстарше підприємство міста з 1767 р.), вагонно-паровозні майстерні (одне з найбільших підприємств Галичини), 12 водяних млинів та паровий млин потужністю понад 80 кінських сил (один з трьох на всю Галичину), газозавод, фабрика мережива та гаптування та більше 30-ти інших підприємств. В місті жваво розвивається торгівля. Кожного року відбувалися три ярмарки, що приносили величезні прибутки і заслужили добру славу далеко за межами Галичини.

У вересні 1868 року у місті спалахнула величезна пожежа, найбільша і найтрагічніша за всю історію Станиславова. Вона знищила значну частину міста: згоріли ратуша, вірменський собор та 260 будинків. Завдяки активним заходам міського магістрату та двом позикам місто зібрало 7 млн. гульденів (римських) і досить швидко змогло відбудуватися. За кілька років було споруджено будівлі, які мали не тільки функціональне значення, але й велику архітектурну цінність. В 1869 році відбудовано ратушу та вірменський собор, споруджено залізничний вокзал, адміністрацію магістрату, будинок дирекції залізниць, театр, велику кількість приватних будинків, які надавали містові вигляд тогочасного культурного центру.

Величезне значення для міста мало відкриття у Станиславові 1885 року єпископату Української Греко-Католицької Церкви, заснованого Папою Римським Левом XII. Таким чином, Станиславів стає важливим релігійним центром Галичини. Першим єпископом було призначено др. Юліана Пелеша, що взяв на себе організацію єпископської капітули та Консисторії і заснування періодичного друкованого органу. З 1899 року Станиславівським єпископом став А. Шептицький (визначна постать в історії українського народу та церкви). Він заклав в місті духовну семінарію та наукову бібліотеку.

Великі зміни відбувалися і в культурному житті міста. У 1877 р. зусиллями професора гімназії Є. Желехівського була відкрита філія “Просвіти”, 1884 р. засновано товариство українських жінок, 1891 р. відкрито професійний театр ім. Фредри.

З містом тісно пов’язана творча праця відомих українських письменників І. Франка, Ю. Федьковича, Б. Лепкого, І. Вагилевича, композитора Д. Січинського, польських поетів Ф. Карпінського та М. Романовського.

Значну роль у житті міста у другій половині XIX ст. стала відігравати німецька громада, що оселилася з 1829 р. в Княгинині. Наприкінці сторіччя кількість представників цієї громади значно збільшилася. В 1885 році було збудовано німецьку Євангельську Церкву. Завдяки активній діяльності теолога Теодора Цьоклера та пастора Августина Віганда у місті було відкрито притулок для дітей-сиріт (1896 р.), німецьку євангельську школу (1898 р.).

Місто намагалося йти в ногу з часом. Всі досягнення науково-технічного прогресу відразу ж впроваджувалися в життя. В 1875 р. відкрито першу метеорологічну станцію, в 1876 р. вперше в Галичині вулиці Станиславова почали освітлюватися газовими ліхтарями, в 1887 р. було електрифіковано залізничний вокзал та станційні споруди.

В цьому ж році мешканці міста стали учасниками першого сеансу кіно. Кінотеатр рекламувався як “найновіший винахід Едісона в царині блискавичної фотографії”. Городяни з великою охотою насолоджувалися світловими картинами у так званому “фотопластикумі”.

В 1888 році в місті жваво обговорювався проект електричного трамваю, який, на жаль, не вдалося реалізувати.

В 1894 р. відкрито першу телефонну станцію на 12 абонентів. В 1904 р. збудовано великий торговельний центр Пасаж Гартенбергів, що являв собою криту Галерею з рядом крамниць та фешенебельну кав’ярню “Едісон”.

В 1912 р. перший політ над містом урочисто здійснив граф М. Скіпіо дель Кампо.

З 1913 року в місті організовано службу таксі.

На початку Першої світової війни в 1914 році у Станиславові пройшла мобілізація місцевого населення до лав австрійської армії.

Місто опинилося у прифронтовій смузі між двома ворогуючими імперіями – Австрійською та Російською (в 1916 р. фронт проходив по річці Бистриця Солотвинська). Під час артилерійських обстрілів було знищено міську ратушу та значну частину центральної міської забудови.

З 1914 по 1917 роки австрійська армія тричі залишала місто, а російські війська тричі захоплювали його. За нетривалий час свого перебування у місті російська адміністрація встигла закрити всі українські організації та розпочати насильницьку русифікацію всіх шкіл та гімназій. За прихильність до Австрійської держави багатьох городян було заарештовано і заслано до Сибіру.

У липні 1917 року здеморалізовані та просякнуті більшовицьким духом російські війська покидають місто, грабуючи та знищуючи його під час відступу.

У 1918 році після листопадового збройного повстання у Львові влада в місті переходить до Української Національної Ради. В Галичині проголошено створення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). З 1 січня по 15 травня 1919 року Станиславів був її столицею. В цей час в місті засідав парламент ЗУНР, містилися Державні Секретаріати (міністерства). З січня Українська Народна Рада у Станиславові схвалила закон про злуку ЗУНР з Українською Народною Республікою і вислала до Києва делегацію на чолі з віце-президентом ЗУНР Левком Бачинським у складі 65 представників Галичини, Буковини та Закарпатської України. 22 січня у Києві на Софіївському майдані відбулося врочисте проголошення злуки всіх українських земель в єдину українську державу.

Станиславів як столиця ЗУНР перетворюється на важливий політичний та національно-культурний центр. Місто відвідує ряд делегацій з наддніпрянської України, Угорщини, Франції. В Станиславові перебувають відомі українські діячі: В. Винниченко, С. Петлюра, Є. Коновалець, перший президент УНР – М. Грушевський. У місті виходило 13 газет та часописів. Українська адміністрація дбала про інтереси національних меншин в краї, передбачала їх активну участь в управлінських структурах. Було відкрито німецьку та єврейську гімназії.

15 травня 1919 року Українська Галицька Армія під натиском польських та румунських військ змушена була залишити місто і відступити за Збруч. Розпочалися важкі роки польської окупації Галичини, що відтепер стала називатися Малопольщею.

Країни Антанти, делегація якої у 1921 р. відвідала Станиславів, узаконили передачу Галичини Польській державі на 25 років. Станиславів стає адміністративним центром однойменного воєводства. У місті зосереджується чисельний штат адміністративного апарату, різних воєводських і повітових управлінь, міського магістрату, окружного і міського судів, органів поліції, господарсько-економічних, культурно-освітніх та релігійних установ. Територія

міста зросла в 5 разів. До міста були приєднані приміські околиці – Княгинин-Місто, Княгинин-Гірка та Княгинин-Колонія.

В період з 1919 по 1939 рр. в місті діяло 18 великих підприємств і близько сотні дрібних та середніх виробничих установ. Жваво розвивалася торгівля: було зареєстровано 1565 крамниць та торгових фірм, щороку відбувалися 4 великі ярмарки, а кожного четверга – знамениті Станіславівські торговиці.

Польські власті вживали різних заходів, щоб витіснити українське населення міста з промислової торгівлі, з усіх галузей суспільно-політичного життя.

Незважаючи на шовіністичну політику польських урядовців, українська громада розвивала свої виробничі та торгові заклади (один з них – відоме товариство “Масло союз”), об’єднуючи їх під гаслом “Свій до свого по своє”, а також проводила активну громадсько-політичну діяльність.

В місті діяли українські культурно-освітні товариства “Просвіта”, “Рідна школа”, “Молода Громада”, “Союз українок”, “Каменярі”, спортивні товариства Пласт, Сокіл, українські школи, артистичне товариство, театр ім. Тобілевича, гімназія, греко-католицька духовна семінарія, музична школа. З 14 періодичних видану що виходила у місті, 6 – українською мовою, ще 6 – польською і по одному – єврейською та німецькою.

В 1930 році відбулося всенародне віче жителів міста на знак протесту проти релігійного та національного терору більшовицької влади в радянській Україні, збиралися пожертви для допомоги потерпілим від сталінського голодомору 1932-33 рр.

В результаті таємного договору Рібентроппа-Молотова між СРСР та Німеччиною про поділ Польщі 17 вересня 1939 року до Станіслава увійшли регулярні частини радянської армії. З того часу місто офіційно йменується Станіслав і стає центром Станіславської області УРСР.

Почалися масові репресії щодо місцевого населення, яких досі не знали ні місто, ні край. Було проведено реформу, школи-гімназії замінено середніми школами, що мали за мету виховання дітей у радянському дусі, у зневазі до національно-культурних цінностей.

Друга світова війна розпочалась для міста 22 червня 1941 року, коли німецькі військові літаки бомбардували залізничну станцію. Радянські війська спішно покидали місто, залишаючи за собою сліди кривавих злочинів. Під час відступу було розстріляно в’язнів Станіславської тюрми.

2 липня 1941 року Станіслав окупували німецько-фашистські війська. З 12.10 1941 по 23.02. 1943 р. німецька влада організувала у місті так зване Станіславівське гетто, де протягом цих страхітливих років було знищено близько 10 тисяч осіб єврейської національності. Громадяни міста чинили опір німецькій окупації, проводили збройну боротьбу з фашистами, зголошуючись до лав Української Повстанської Армії. В місті та околицях активно діяло збройне підпілля ОУН, місцевим провідником якого був Роман Мокрій – “Байда”. Багато учнів Станіславської гімназії добровільно вступали до українських збройних формувань.

14 листопада 1943 р. в міському театрі ім. Франка під час вистави гестапо через провокацію арештувало 140 чоловік, з них 27 заручників через кілька днів

було розстріляно під стінами єврейської синагоги. А в 1944 році німці розстріляли ще 58 українських патріотів.

В липні 1944 р. в місто вступили радянські війська. Настали важкі, похмурі, трагічні часи. Велика частина української інтелігенції покинула місто і подалася на Захід в еміграцію.

Проживаючи у вільному світі вихідці зі Станиславова зберегли свою ідентичність, заснували в діаспорі земляцтво Станиславівщини та Центральний Станиславівський комітет.

Ті, що залишилися, мушили жити під важким сталінським терором у страху перед арештами, виселеннями та вивезеннями до Сибіру.

Українську Греко-Католицьку Церкву було цілковито заборонено, студентів духовної семінарії, багатьох священиків та ченців розстріляно або засуджено, а Станиславівського єпископа-ординарія Григорія Хомишина замордовано у Київській в'язниці. Всі школи, монастирі та інституції, що належали УГКЦ було закрито, а церкви передано під юрисдикцію Російській Православній Церкві.

В післявоєнні роки місто відбудовується, швидкими темпами розпочинається спорудження великих промислових підприємств, що належали до військово-промислового комплексу СРСР. Наявність у місті військових заводів та об'єктів стала причиною офіційного закриття міста та області для іноземців, представників не "соціалістичних" країн.

Завдяки інтенсивному промислому будівництву значно зріс економічний потенціал міста, а тим самим прискорилися урбаністичні процеси. Кількість населення міста різко зростає з 60 тис. в 1951 р. до 230 в 1989 р. Споруджуються нові житлові райони, заклади соціально-культурного призначення. За цей час створено міське озеро площею 40 га (1955 р.), зведено центральний стадіон "Спартак" на 12 тис. глядачів (1958 р.), аеропорт (1962 р.), 192-метрову телетрансляційну вежу (1965 р.), нове приміщення облмуздрамтеатру (1980 р.), адміністративний будинок (1986 р.), центральний критий ринок (1988 р.).

Місто розростається, поглинаючи навколишні села. Розширюється мережа транспортних магістралей, налагоджено рух громадського транспорту, впроваджено тролейбусні лінії.

Індустріалізація краю вимагала високого рівня освіти та нагромадження наукового потенціалу. Так, у місті відкриваються три вищі учбові заклади (педагогічний і медичний інститути та інститут нафти і газу), ряд технікумів і професійно-технічних училищ, будуються нові школи та дошкільні заклади.

В 1962 році місто було перейменовано на честь українського поета-революціонера Івана Франка і відтоді називається Івано-Франківськом.

В архітектурі та монументалістиці встановлюються норми радянського соцреалізму. Місто поповнилося численними пам'ятниками, барельєфами "вождів" та "визволителів". Все українське, національне поступово витісняється з міста. В 1980 р. розпочалася жаклива варварська акція – знищення одного з найстаріших цвинтарів в Україні (нині Меморіальний сквер). Саме тут у червні 1989 року біля зруйнованих могил українських Січових Стрільців відбувся багатотисячний мітинг під гаслами "За свободу України та Греко-Католицької Церкви", який започаткував активізації антикомуністичного руху.

В місті утворюються культурно-освітнє товариство “Рух”, обласне товариство “Меморіал”, осередки демократичних партій. Силами громадськості за участю 100-тисячної юрби у 1989 р. відбулося перепоховання жертв сталінських репресій у Дем’яновому Лазі, а 22 січня 1990 р. живий людський ланцюг з’єднав Івано-Франківськ з Києвом.

Під натиском громадсько-політичних організацій комуністична влада змушена була піти на деякі поступки. Так, у січні 1990 р. УГКЦ повернуто катедральний собор. А на вільних виборах до міської ради того ж року комуністична партія потерпіла поразку.

Над міською радою та міською ратушею було піднято українські національні прапори, греко-католицькій церкві передано всі споруди церков та монастирів, розпочато демонтаж радянської символіки.

Відновила свою роботу греко-католицька духовна семінарія, відкрито українську гімназію, засновано цілий ряд незалежних газет та часописів, розпочато приватизацію підприємств та закладів торгівлі і обслуговування, запроваджено малий бізнес.

Місто стає відкритим для іноземців, аеропорт отримує статус міжнародного. Протягом останніх років Івано-Франківськ відвідали численні делегації представників урядових та громадських організацій з країн Західної Європи та Америки. Українці з діаспори змогли вільно відвідувати своє місто і своїх рідних.

Івано-Франківськ – одне з найкрасивіших і найпривабливіших міст в Україні, чудове місце для бізнесу, навчання, проживання, роботи та відпочинку.

ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ

Коли виникла Надвірна, хто був її засновником, звідки походить назва міста? На ці питання історики й досі не мають єдиної відповіді. Найбільшого поширення набула версія, що виникнення Надвірної пов'язане з селом Пнів та Пнівським замком. Доктор історичних наук, академік В. Грабовецький так писав з цього приводу: “Наприкінці XV ст. Пнівським маєтком заволодів шляхетський рід Куропатвів. Для опори своєї влади вони збудували замок-фортецю. Разом з територією, що прилягала до нього, він складав приватно-шляхетський двір, де проживала двірська служба і призамкові поселенці, підневільні ремісники, дрібні торговці, слуги. З метою збільшення доходів магнати Куропатви відвели частину території під містечко, яке вперше в письмових актах згадується від 1595 р. Воно отримало назву Надвірна, тобто поселення на дворі”.

Польський письменник Іполит Ступницький висунув іншу версію мовляв що “назва Надвірна походить від особистої надвірної служби знатних Потоцьких, яка в замку, напевне, Пнівським, немала місця, зосталась осаджена біля нього в присадибних будинках, з яких згодом містечко постало”.

Дещо іншого погляду дотримується вчитель історії Надвірнянської загальноосвітньої школи № 2 Петро Левицький, хоча погляд цей перегукується з попередньою гіпотезою. “Отже, смію стверджувати, – пише історик, що в кінці XIV – початку XV ст., правдоподібно Потоцьким, був вибудований замок, від якого і почалася Надвірна. У XVI ст., коли зміцнюються родинні зв'язки Потоцьких і Куропатвів, Надвірна із замком переходить до Куропатвів”. І далі так пояснює своє твердження: “...Надвірна походить не від Пнівського, а від Надвірнянського замку, який був збудований у чудовому парку в кінці XIV – на початку XV ст. кимось із шляхетського роду Потоцьких”. Однак ця версія поки що не підтверджена жодними джерелами.

Автори “Географічного словника королівства Польського” вважають, що Надвірна “напевно, отримала назву від потоку Ворона, над яким лежить”.

Львівський історик П. Сіреджук відстоює версію, згідно з якою виникнення міста “слід пов'язувати з наданням 1554 р. Делятину міського статусу, а не з Пнівським замком. Магнат Куропатва на межі свого маєтку з делятинським збудував митницю”, яку “із-за величності красивої архітектури назвали красним двором. Згодом недалеко стали з'являтися перші хати обслуговуючого персоналу, а потім і ремісників навколишніх сіл, що прибували сюди збувати свої товари. Так почало складатися безіменне поселення, котре згодом від красиво збудованого будинку-митниці і її двору стало називатися Краснодарів”. Дослідник припускає, що цей етап тривав близько 10 років, статус містечка, на думку історика, Надвірна одержала на другому етапі – між 1564 і 1578 роками. На підтвердження цієї версії П. Сіреджук наводить уривок із привілею, що його видав 23 січня 1578 року польський король Стефан Баторій. У цьому документі йдеться про те, що король Стефан “для містечка, названого Краснодарів, і новоосадженого на ґрунті с. Пнів власності войськового галицького – Куропатви, його мешканцям

своєю королівською ласкою дозволяє для щасливого примноження і зростання у цьому місті два щорічні ярмарки, або базари”.

Інші вчені твердять, що Надвірна постала набагато раніше, ніж про неї згадується в документах. Не виключено, що спершу вона була звичайним селом, як і більшість міст і містечок, перші згадки про які належать до XVI – першої половини XVII ст. Історики О. Яблуновський та І. Шараневич, проаналізувавши численні архівні матеріали, довели, що у другій половині XVI ст. польські королі, виходячи з економічних причин, підняли багато сіл до рангу міст.

Вказати точну дату заснування Надвірної не можна, допоки не будуть знайдені відповідні документи, виявити які досить важко, оскільки багато приватних і церковних сіл, як правило, не фіксувалися ні в люстраціях, ні в інших документах. Записувалися туди лишень королівські села і містечка, а Надвірна у XVI ст. належала, як уже було сказано, родові Куропатвів, тобто була приватним містечком.

Уперше згадується вона 1589 року в протестації, яку подав до суду Микола Куропатва. Зберігається цей документ у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника, і йдеться у ньому про напад татар на Галичину 11 серпня 1589 р., внаслідок якого було знищено документи, які засвідчували право власності автора протестації на села “Пнів, Битків, містечко Надвірна”.

Існують різні версії щодо походження назви міста, наприклад і така, що найпоширеніша версія, за якою Надвірна своєю появою завдячує Пнівському замку, не відповідає історичній дійсності. Припустимо, що Куропатви все ж таки побудували спочатку Пнівський замок, поблизу якого виникло місто. Чому ж тоді воно називається Надвірна, а не інакше? З історії відомо, що багаті шляхтичі, заснувавши населений пункт, здебільшого називали його своїм родовим прізвищем, титулом чи іменем. Виникає слушне запитання: чому ж Куропатви не захотіли увіковічнити себе і свій рід? І ще одна невідповідність. Центр Надвірної розташований за 2 км від Пнівського замку. Навіщо було селити дворових слуг так далеко від панського палацу-твердині, на необжитій території, коли поряд з оборонною спорудою було село Пнів’я? Крім того, є ще чимало підстав вважати, що військова залога та прислуга Пнівського замку таки проживали у Пневі (історично – Пнів’ю), а не в Надвірній.

Одинадцятитомний “Словник української мови” подає кілька значень слова “надвірний”: “1. Розміщений у межах двору, садиби... 2. Який міститься із зовнішнього боку, виходить назовні... Який виходить у двір... Який міститься, існує поза приміщенням... 3. Який службою, перебуванням зв’язаний із двором... має стосунок до нього”. Отже, назва містечка, безсумнівно, вказує на існування якогось двору. Виникає логічне запитання: де був той двір, і чи міг ним бути Пнівський замок?

У вже згаданій протестації Миколи Куропатви сказано, що татари “...просувалися, жорстоко нищачи землі, а двір наш з усім хатнім майном ... спалили...”. З архівних джерел відомо, що рід Куропатвів у XVII ст. жив у будинку, спорудженому в замку, “на який часто нападали, але він ніколи не

був здобутий”. Цим замком, як відомо, була Пнівська цитадель. Отже, під час згаданого татарського нападу зазнав шкоди не Пнівський замок, а якась інша оборонна споруда чи укріплений двір.

На основі ретельних досліджень вдалося встановити, що на території міста у другій половині XIV-XV ст. була фортифікаційна споруда, руїни якої дотепер збереглися у міському парку. Деякі вчені вважають, що це був форпост. Поблизу нього могли поселитися люди, які під час ворожих нападів знаходили притулок за його мурами. Можливо, саме вони і заснували поселення, яке значно пізніше назвали Надвірною, але звичайно це тільки версія не підкріплена документальними матеріалами. Питання, хто був засновником міста, поки що залишається відкритим. Проте, якби воно не було попри всі заперечення і різнобіччя поглядів Пнівський замок виступає основою у більшості із них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипова Л. М. Гранична місткість та сталий розвиток рекреаційної зони «Буковель» / Л. М. Архипова // Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування. – 2014. – № 2. – С. 93–100.
2. «Буковель» – візитна картка України // Карпати. Туризм. Відпочинок. – 2007. – № 10. – С. 13
3. Горнолыжные курорты : Украина (Буковель, Драгобрат, Славское, Тысовец) // Мир туризма. – 2006. – №9. – С. 54–60.
4. Яремча-Ворохта [Текст]: путівник. – Ужгород : Карпати, 1970. – 80 с.
5. Дорошенко Л. Екотуристичний форум в Яремче / Л. Дорошенко // Новости турбизнеса. – 2009. – № 23-24. – С. 18–19.
6. Клапчук В. З історії Яремчанської курортної зони (первіснообщинний лад – 1930-ті роки) / В. Клапчук, О. Клапчук // Хрестоматія з гуцульщинознавства [Текст] / П. Лосюк. – Косів: Снятин, 2001. – С. 242–251.
7. Красій Р. П. Яремча [Текст]: путівник / Р. П. Красій. – Ужгород : Карпати, 1976. – 64 с.
8. Куршин О. Пробудження гір : [туризм Івано-Франкіщини, Яремча] / О. Куршин // Міжнародний туризм. – 2008. – № 4. – С. 148–152.
9. Постанова В. Р. Про уточнення найменування міста Яремча Івано-Франківської області / Верховної Ради України Постанова // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 11. – С. 505.
10. Процак Р. Від Надвірної до Яремчого: [топоніміка населених пунктів Надвірнянського району та сіл Яремчанської міськради] / Р. Процак // Назви населених пунктів [Текст]. / Р. Процак. – Ів.-Франківськ, 2001. – С. 73–81.
11. Собашко В. Мандрівки з Яремчого [Текст]: путівник-довідник / В. Собашко. – 2-ге вид., випр. та доп. – Ів.-Франківськ : Лілея-НВ, 2012. – 51 с.
12. Україна. Буковель : [горнолыжные курорты] // Мир туризма. – 2008. – № 9. – С. 48–50.

Допоміжна

1. Бudyкo Є. «Буковель» де перезимувати літо? / Є. Бudyкo // Міжнародний туризм. – 2008. – № 3. – С.150–152.
2. Козлова Е. Карпати и «Буковель» вне конкуренции / Е. Козлова // Новости турбизнеса. – 2007. – № 18. – С.40.
3. Медведєва К. Гори на вікенд : [Гірськолижний туризм Карпат, Буковель] / К. Медведєва // Міжнародний туризм. – 2008. – № 6. – С.112–116.
4. Птахів С. «Буковель» : сам собі оператор? / С. Птахів // Український туризм. – 2013. – № 1. – С. 66–68.
5. Стасько Б. Яремчанська гуцулка / Б. Стасько // Танці з Прикарпаття [Текст]: навчальний посібник. - 2-ге вид. / Б.В.Стасько. – Ів.-Франківськ, 2009. – С.139–172.
6. Таран Л. «Лісова фантазія» Галини Поліщук: [архітектурно-будівельна справа; котеджі Яремчі] / Л. Таран // Українська культура. – 2008. – № 2. – С.32–34.

Інформаційні ресурси

1. Адміністративний устрій Івано-Франківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B9_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE-%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96
2. Буковель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vk.com/bukovel>
3. Газета «Гуцульський край» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://gk.if.ua/category/tourism-and-rest/>
4. Видатні постаті краю [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.history.iv-fr.net/category.php?id=7>

5. Відкриття унікального петрогліфічного комплексу археологічною експедицією університету! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vk.com/im?sel=184422061&w=wall-25758205_1656
6. Гуцульщина – перлина туризму на Прикарпатті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prodam.ws/uk/pre-carpathians/14-guculshchyna-perlyna-turyzmu-na-prykarpatti.html>
7. Гуцульський словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kosivart.com/index.cfm/fuseaction/hutsul_dictionary.main/
8. Гуцульський фольклор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=twjBLHD0WBE>
9. До княжих святинь та Манявського водоспаду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://guide.stezhkamu.com/excursion/108/24>
10. Етногенеза лемків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vk.com/prykarpattyatoday?w=wall-67410540_10225
11. Зелений туризм в Карпатах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.karpaty-ua.com/zeleniy-turizm-v-karpatah>
12. Івано-Франківськ – тепле місто [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2014/09/4/179599/>
13. Івано-Франківська область [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.karpaty.info/ua/uk/if/>
14. Івано-Франківська область [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrtourism.com/region-karpaty/area-frankovsk_region/turizm_by_regions/list.html
15. Історична довідка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.iv-fr.net/category.php?id=4>
16. Коломия (коротка історична довідка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.iv-fr.net/article.php?id=013>
17. Коломия ВЕБ портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kolomyya.org/se/sites/ko/40430/>

18. Колекція старих листівок Валерія Ковтуна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://artkolo.org/>
19. Крилос – початок Галичини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stezhkamu.com/places/437_krylos_-_pochatok_halychyny
20. Кухня Гуцульщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gig.if.ua/category/1-2010/>
21. Кухня Гуцульщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gig.if.ua/286/>
22. Літній сезон в Карпатах: куди поїхати і чим зайнятися? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2009/07/22/23504/>
23. Населені пункти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kosivart.com/index.cfm/fuseaction/info.main/>
24. Нотатки мандрівника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vk.com/n_mandrivnyka
25. Обряди та звичаї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.iv-fr.net/category.php?id=12>
26. Прикарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F>
27. Прикарпаття Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vk.com/prykarpatyaonline>
28. Проводи на полонину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=PK5SGlJAefg>
29. Райони та міста обласного підпорядкування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.iv-fr.net/category.php?id=6>
30. Світлини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kosivart.com/index.cfm/fuseaction/photo.main/>
31. Скелі Довбуша та Карпатський трамвайчик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://guide.stezhkamu.com/excursion/108/49_skeli-dovbusha-ta-karpatskyu-tramvaychuk

- 32.Словник Галицького діалекту [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://vk.com/im?peers=36475171&sel=184422061&w=wall-43973627_1976
- 33.Традиції, звичаї та прикмети [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.kosivart.com/index.cfm/fuseaction/customs_traditions.main/
- 34.Туристичні можливості Прикарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.iv-fr.net/article.php?id=666>
- 35.Чим відрізняється Закопане від «Буковелю»? [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://prodam.ws/uk/pre-carpathians/news/1983-chym-vidriznjajet%60sja-zakopane-vid-%C2%ABbukovelju%C2%BB.html>

Зразки бібліографічних описів

Бібліографічний опис документів здійснюється за ГОСТами:

ДСТУ ГОСТ 7.1.2006 Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003IDT). - Вперше (зі скасуванням ГОСТ 7.1-84, ГОСТ 7.16-79, ГОСТ 7.18-79, ГОСТ 7.34-81).

Слова і словосполучення скорочуються відповідно до:

ДСТУ 3582-97 Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги і правила.- К.: Держстандарт України, 1998.-27с.

ГОСТ 7.12.93 Библиографическая запись. Сокращения слов на русском языке. Общие требования и правила.-К.:Госстандарт Украины,1995.-17с.

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел до наукової роботи:

Книги одного, двох або трьох авторів

Лубківський, Роман Мар'янович Громове дерево [Текст] : вибр.твори /Р.М.Лубківський; вступ.ст. Д. Павличка. - К.: Український письменник, 2006. - 525 с.: 1 портр. - (Бібліотека Шевченківського комітету).

Мюссе, Л. Варварские нашествия на Западную Европу [Текст] : вторая волна / Люсьен Мюссе ; перевод с фр. А. Тополева ; [примеч. А. Ю. Карчинского]. - СПб. : Евразия, 2001. - 344, [7] с. : ил. ; 21 см. - (Barbaricum). - Загл. пер. и корешка: Вар-варские нашествия на Европу. - Библиогр.: с. 304-327. - Указ. имен., геогр. назв.: с. 328-337. - Перевод изд.: Les invasions : le second assaut contre l'Europe Chretienne / Lucien Musset. Paris, 1965.

Бородіна А.І. Бібліографічний словник діячів в галузі математики [Текст] / А.І.Бородіна, А.С.Бугай; ред. І.І. Гіхман. - К. : Рад. шк., 1979. - 606 с.

Костюк П. Г. Іони кальцію у функції мозку – від фізіології до патології / П.Г. Костюк, О.П. Костюк, О.О.Лук'янець; НАН України, Ін-т фізіології ім. О.О. Богомольця.– К. : Наук. думка, 2005. -197 с.

Erdmann K. Regierungsorganisation und Verwaltungsaufbau [Text] / K. Erdmann, W. Schafer, E. Mundhenke. - Heidelberg : D.v. Decker's Verl., 1996. - 114 p.

Книги чотирьох авторів

Основы создания гибких автоматизированных произведений [Текст] / Л.А. Пономаренко, Л.В. Адамович, В.Т. Музычук, А.Е. Гридасов; ред. Б.Б. Тимофеева. – К. : Техника, 1986. - 144 с.

Книги п'яти чи більше авторів

Сучасні міжнародні відносини та зовнішня політика України [Текст] / В.В. Александров, В.Ф. Возний, Б.П. Камовников та ін. – К. : Арбис, 1992. – 158 с.

Книги під назвою

Адміністративна реформа в Україні. Проблеми підвищення ролі Міністерства України і Національного банку України як інститутів регулювання економіки [Текст] : наук.-практ. конф., м. Київ, 17-18 черв. 1998 р. / Держ. комісія з проведення в Україні адм. реформи; редкол.: Г. О.П'ятаченко (голова), В.І. Кравченко(заст. голови) та ін. – К., 1998. – 320 с.

Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка Національної академії наук України: Ювілейне видання з нагоди сімдесятип'ятиріччя Інституту літератури / Відп. ред. та упоряд. О.В. Мишанич, НАН України. Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка. – К.: Наук. думка, 2003.– 587 с.: іл.

Замки та фортеці [Текст] = Castles and Fortresses / упоряд., вступ. ст., комент. Л. В. Прибєги ; перед. сл. М. Жулинського ; пер. англ. мовою О. Подшибіткіної ; пер. фр. мовою О. Кобушкіної. - К., 2007. – 351 с. : ілюстр. - (Архітектурні перлини України). - Текст укр., англ., рез. та перелік ілюстр. рос. і фр. мовами.

Українці у світовій цивілізації [Текст] : довідник / Упоряд. Т.В. Копань. – К. : Пульсари, 2006.

«Воспитательный процесс в высшей школе России», межвузовская науч.-практическая конф. (2001 ; Новосибирск). Межвузовская научно-практическая конференция «Воспитательный процесс в высшей школе России», 26–27 апр. 2001 г. [Текст] : [посвящ. 50-летию НГАВТ : материалы] /редкол.: А. Б. Борисов [и др.]. – Новосибирск : НГАВТ, 2001. - 157 с. ; 21 см. - В надзаг.: Мэрия г. Новосибирска, Новосиб. обл. отд-ние Междунар. ассоц. по борьбе с наркоманией и наркобизнесом, Новосиб. гос. акад. вод. трансп.

New Trends in Public Administration and Public Law [Text] : EGPA Yearbook / Ed. by H.V. Hassel; editors: G. Jenei, M. Hogue. - Budapest : EGPA; CPAS, 1996. - III, 449 p.

State Management of Transitional Societies under Globalization [Text] :

Proceedings of the International Round Table Sitting / В. Hubskiy, О. Onyschenko, F. Rudych, V. Luhoviy, V. Kniaziev et al.; Foundation for Intellectual Cooperation, The Akademy of State Management under the President of Ukraine. - К. : Ukrainian Propylaeum Publishers, 2001.-32 p.

Багатотомні видання в цілому

Енциклопедія історії України [Текст]: у 5-ти т. / Редкол.: В.А. Смолій (голова), Я.Д. Ісаєвич, С.В. Кульчицький та ін.; ред. рада: В.М. Литвин (голова) та ін.; НАН України, Ін-т іст. України. – К. : Наук. думка, 2003.

Гиппиус, З. Н. Сочинения [Текст]: в 2 т. / Зинаида Гиппиус; [вступ. ст., подгот. текста и коммент.

Т. Г. Юрченко ; Рос. акад. наук, Ин-т науч. информ. по об-ществ. наукам]. – М. : Лаком-книга: Габестро, 2001.– (Золотая проза серебряного века).

Т. 1 : Романы. - 367 с. - Библиогр. в примеч.: с. 360-366. - Содерж.: Без талисмана; Победители ; Сумерки духа. – В прил.: З. Н. Гиппиус / В. Брюсов.

Т. 2 : Романы. - 415 с. - Содерж.: Чертова кукла ; Жизнеописание в 33 гл.; Роман-царевич: история одного начинания ; Чужая любовь.

Окремі томи багатотомного видання

Олійник, Борис. Вибрані твори [Текст] : у 2 т. Т. 2 . Переклади. Публіцистика / Б. Олійник ; уклад. А. Я. Слободяник та ін. ; ілюстр. В. Є. Перевальського, М. І. Омельчук ; фотопортр. В. В. Ларіна. - К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2006. - 605 с. : фотоілюстр. - (Бібліотека Української Літературної Енциклопедії : вершини письменства). - Бібліогр.: с. 590-594.

Брик М. Т. Енциклопедія мембран [Текст] : У 2-х т. = Encyclopedia of Membranes :in two volumes. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2005. - Т.1. -700 с.

Казьмин, В. Д. Справочник домашнего врача [Текст] : в 3 ч. / Владимир Казьмин. - М.: АСТ: Астрель, 2001.

Ч. 2 : Детские болезни. – 2002. – 503, [1] с. : ил.

або

Казьмин, В. Д. Справочник домашнего врача [Текст]. В 3 ч. Ч. 2. Детские болезни / Владимир Казьмин. – М. : АСТ : Астрель, 2002. - 503, [1] с. : ил.

Щорічники

Населення України, 1998 рік [Текст] : демографічний щорічник / Держ. ком. статистики України, Упр. статистики населення / Л.М. Стельмах (відп. за вип.). – К. : Б.в., 1999. – 466 с.

Серійні видання

Микола Ільницький [Текст] : біобібліограф. показ. / Уклад. Л. Ільницька. - Л. : Львів. Нац. ун- т ім. І. Франка, 2004. -253 с. - (Сер.: Укр. біобібліографія. Нова серія ; Чис. 16).

Довідник з питань економіки та фінансування природокористування і природоохоронної діяльності [Текст] /уклад. В. Шевчук... [та ін.].- К.: Геопринт, 2000.- 411 с., табл.- (Сер.: Екологія. Економіка. Сталий розвиток).

Томи (випуски) періодичних видань, що продовжуються

Нарис з історії природознавства і техніки [Текст] : респ. міжвід. зб. наук. пр. - К., 1985. - Вип. 31. - 195 с.

Вопросы инженерной сейсмологии [Текст] : сб. науч. тр. / Рос. акад. наук, Ин-т физики Земли. –

Вып. 1 (1958)– . – М. : Наука, 2001.

Вып. 34. - 2001. - 137 с.; вып. 35 : Прогнозирование землетрясений. - 2001. - 182 с.; вып. 36. - 2002. - 165 с.

Ноти

Віночок Соломії Крушельницької [Ноти] : поезії і муз. твори / Біл. меморіал. музей С. Крушельницької ; збр. і упоряд. П. Медведик. - Партитура. - Тернопіль, 1992 (Друк. вид.-поліграф. комб. "Збруч"). - 128 с. : фотоіл. - Бібліогр.: с. 109-127.

Дисертації

Баштанник В. В. Державне управління в системі владно-партійної взаємодії [Текст] : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 : захищена 15.01.02 : затв. 27.09.02 / Баштанник Володимир Володимирович. - К., 2002. - 220 с.

Вишняков, И. В. Модели и методы оценки коммерческих банков в условиях неопределенности [Текст] : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.13 : защищена

12.02.02 : утв. 24.06.02 / Вишняков Илья Владимирович. - М., 2002. - 234 с.-
Библиогр.: с. 220-230.

Автореферати дисертацій

Кірсенко М. В. Чеські землі в міжнародних відносинах Центральної Європи 1918-1920 років (Політико-дипломатична історія з доби становлення Чехословацької республіки) [Текст] : автореф. дис... д-ра іст. наук : 07.00.02 / НАН України. - К., 1998.-36с.

Стандарти

ГОСТ 7. 53-2001. Издания. Международная стандартная нумерация книг [Текст]. - Взамен ГОСТ 7.53-86 ; введ. 2002-07-01. - Минск : Межгос. совет по стандартизации, метрологии и сертификации ; М. : Изд-во стандартов, сор. 2002. - 3 с. - (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

або за назвою

Видання. Поліграфічне виконання : терміни та визначення [Текст] : затверджено і введено в дію наказом Держстандарту України № 58 від 23 лютого 1995 р. /УНДППІ ім. Т. Шевченка ; розробники : В.Й. Запоточний, Л.М. Тяллева, Н.Й. Куновська, Л.М. Лопушинська. – К. : Держстандарт України, 1995. – 23 с., 3 с. (Державний стандарт України.3018-95)

Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання [Текст] : ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. - Вид. офіц. - Вперше (зі скасуванням ГОСТ 7.1-84, ГОСТ 7.16-79, ГОСТ 7.18-79, ГОСТ 7.34-81, ГОСТ 7.40-82) ; введ. 2007-07-01. - К. : Держспоживстандарт України, 2007. - III, 47 с. - (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).

Картографічні видання

Українські Карпати [Карти]: Долина: карта для туристів / Головне управління геодезії, картографії та кадастру при Кабінеті Міністрів України. - К., 1998. - 1 к. : ілюстр.

Електронні ресурси

Художественная энциклопедия зарубежного классического искусства [Электронный ресурс]. - Электрон. текстовые, граф., зв. дан. и прикладная прогр. (546 Мб). - М. : Большая Рос. энцикл. [и др.], 1996. - 1 электрон. опт. диск (CD-ROM) : зв., цв. ; 12 см + рук. пользователя (1 л.) + открытка (1 л.). - (Интерактивный мир). - Систем. требования: ПК 486 или выше ; 8 Мб ОЗУ ; Windows 3.1 или Windows 95 ; SVGA 32768 и более цв. ; 640x480 ; 4x CD-

ROM дисковод ; 16-бит. зв. карта ; мышь. - Загл. с екрана. - Диск и сопровод. материал помещены в контейнер 20x14 см.

Аналітичний опис:

Статті з книги

Сивашко Ю. Формування державної служби в Україні [Текст] / Ю. Сивашко // Мороз О. Модерна нація: українець у часі і просторі = Moroz O. Modern nation ukrainian in the time and space / упоряд. О.Банах ; Львів. Нац. ун-т ім. І. Франка, Ф-т журналістики. - Л. : Універсум, 2001. - С. 270 - 271.

Статті з енциклопедії чи словника

Абат (Абатиса) [Текст] // Енциклопедія історії України: у 5-ти т. - Т. 1. / редкол.: В.А. Смолій (голова), Я.Д. Ісаєвич, С.В. Кульчицький та ін.; ред. рада: В.М. Литвин (голова) та ін.; НАН України, Ін-т іст. України. – К.: Наук. думка, 2003. - С. 9 - 10.: ілюстр.

Статті з журналів та періодичних збірників

Кірсенко М. Друга Світова чи Велика Вітчизняна. Погляд з України [Текст] / М.Кірсенко // Доба. Науково-методичний часопис з історичної та громадянської освіти. -2005. - № 2.-С. 26-27.

Аверінцев С. Подолання тоталітаризму як проблема: спроба орієнтації / С.Аверінцев, пер. М. Коцюбинської // Дух і Літера. - 2001.- № 7-8.-С. 6-15.

Іван Дзюба - талант і доля [Текст] : біобібліогр. нарис / Нац. парлам. б-ка України ; бібліогр.-уклад. Т. М. Заморіна. - К. : Київ. правда, 2005. - 118 с.

Рец.: Бабич Є. "Іван Дзюба - талант і доля" / Є. Бабич // Вісник Книжкової палати. - 2006. - № 12. - С. 23-24.

Віддалені ресурси:

УкрМАРК: Національний формат представлення бібліографічних даних [Електронний ресурс](Проект) / НБУ ім. Вернадського, НПБ України, Наук. б-ка ім. М. Максимовича Київ. нац. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. – Електрон. дан. (13 файлів). - 2002-2003. - Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/library/ukrmarc.html. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

Swanson E. Editing ISBD (SR): approach, scope, definitions [Electronic resource] // 68th IFLA Council and General Conference, August 18-24, 2002: Proceedings. - Mode of access: WWW.URL: www.ifla.org/IV/ifla68/papers/148-162e.pdf. - Last access: 2002. - Title from the screen.

Прокопенко Л. С. Бібліографічна секція Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та закладів як осередок дослідження національної бібліографії (1965–2002 рр.) [Електронний ресурс]: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 /Київ Нац. ун-т культури і мистецтв. - Електрон. дан. (1 файл). - К., 2004. - 18 с. - Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/ard/2004/04plsdnb.zip. - Назва з екрана.

Локальні ресурси

Технологии информационного общества и культура [Электронный ресурс]: Международные конференции и проекты / Центр ПИК. - Электрон. дан. - М., 2004. - 1 CD-ROM. - Загл. с этикетки диска.

Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса [Электронный ресурс]: Материалы междунар. конф. «Крым-2004», г. Судак, 5-13 июня 2004 г. /11-я междунар. конф. «Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества», ГПНТБ России, Ассоциация ЭБНИТ. - Электрон. дан. – М.: ГПНТБ России, 2004. - 1 электрон. опт. диск (CD - ROM). - Загл. с этикетки диска.